

Відгук
офіційного опонента
на дисертаційну роботу Болдіжар Сандри Олександрівни
«Адміністративно-правове забезпечення прав четвертого покоління у
сфері охорони здоров'я», подану на здобуття наукового ступеня доктора
юридичних наук за спеціальністю 12.00.07. – адміністративне право і
процес; фінансове право; інформаційне право

Актуальність теми дослідження.

Дисертаційне дослідження Болдіжар Сандри Олександрівни підіймає актуальну проблему адміністративно-правового забезпечення прав четвертого покоління у сфері охорони здоров'я. Сфера охорони здоров'я у нашій державі переживає суттєві трансформаційні зміни, ціллю яких є покращення доступності та якості медичної допомоги, медичних послуг та медичного обслуговування. А стрімкий науково-технічний прогрес призвів до появи нового покоління прав людини, яке дуже тісно пов'язане саме з медичною сферою.

Реалії сьогодення засвідчують особливу важливість правового вирішення проблем, які знаходяться у площині новітніх медичних технологій, таких як: трансплантація органів і тканин людини, евтаназія, клонування, сурогатне материнство, штучне запліднення тощо. Від належного унормування суспільних відносин, які виникають у вказаних процесах, багато у чому залежить успішний розвиток зазначених вище медичних технологій і, як наслідок, - розвиток медицини як напряму соціальної політики держави. У даному сенсі ми маємо говорити про

адміністративно-правове забезпечення прав четвертого покоління у сфері охорони здоров'я.

Тому, на переконання офіційного опонента, дана робота є актуальною і потрібною, оскільки допомагає розробити адміністративно-правовий механізм забезпечення даних прав, без якого вони б залишалися суто декларативними.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Ознайомлення зі змістом тексту дисертації дає підстави стверджувати, що мета, завдання, об'єкт та предмет дослідження були визначені правильно, що дозволило логічно та послідовно викласти результати дослідження, сформулювати науково важливі, актуальні та аргументовані висновки. Досягнутий позитивний результат також зумовлений оптимальним вибором методології дослідження.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується вдалою і продуманою логікою викладення матеріалу, різноманітністю опрацьованої здобувачем джерельної бази з обраної проблематики наукового дослідження.

Науково-теоретичною базою даного дисертаційного дослідження є базові праці науковців, представників наук загальної теорії держави та права, теорії управління, конституційного, адміністративного права та процесу (судочинства) та інших галузей права, що сформульовані у працях вітчизняних й зарубіжних фахівців, а також довідково-енциклопедична юридична література.

Обґрунтованість теоретичних положень, рекомендацій щодо подальшого наукового розроблення теми, достовірність результатів дослідження забезпечено використанням сукупності філософських, загально та спеціально наукових методів, які використовуються в юридичних дослідженнях. Високий ступінь наукової обґрунтованості результатів виконаного дослідження забезпечено використанням відповідних наукових методів – діалектичний, логіко-семантичний, системно-структурний,

модельовання, аналізу, синтезу тощо. Все це дозволило здобувачеві сформулювати ряд важливих наукових положень, висновків та рекомендацій.

Зміст дисертації в цілому характеризується досить високим теоретичним і науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань. Чітко виражений теоретичний підхід, зокрема, вдало розроблені дефініції, класифікації і критерії дозволили автору аргументовано визначити власну позицію щодо багатьох дискусійних проблем сутності адміністративно-правового забезпечення прав четвертого покоління у сфері охорони здоров'я.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» в межах наукової теми «Удосконалення правового забезпечення публічного адміністрування у контексті євроінтеграційних процесів» (номер державної реєстрації 0118U004531). Робота також пов'язана із науковим грантом у рамках конкурсу проектів робіт та науково-технічних (експериментальних) розробок молодих вчених Міністерства освіти і науки України ДБ-890М «Забезпечення реалізації прав людини четвертого покоління у системі охорони здоров'я» (січень 2019-грудень 2021).

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Положення дисертації ґрунтуються на об'єктивних теоретичних дослідженнях, висновки є достовірно обґрунтованими та базуються на теоретичних судженнях автора і матеріалах практики.

Наукова новизна одержаних результатів дисертації полягає в тому, що дисертація є одним із перших системних досліджень теоретичних та практичних засад функціонування механізму адміністративно-правового регулювання прав людини четвертого покоління у системі охорони здоров'я.

Доречною є думка дисертанта про те, що хоча формулювання

«четвертого покоління прав людини» не є усталеною класичною категорією, що використовувалася б беззастережно у праві як дефініція чи як критерій класифікації прав людини взагалі, все ж правами четвертого покоління є ті права людини, які виокремлюються у зв'язку з науково-технічним прогресом та лібералізацією концепції прав людини в різних сферах, а особливо у сфері охорони здоров'я. Остаточне закріплення прав людини четвертого покоління пов'язане з прийняттям низки міжнародних договорів, серед яких і Конвенція про права людини та біомедицину, тому необхідно проводити наукові дослідження у відповідній сфері, розробити науковий інструментарій, чіткі правові категорії та понятійний апарат.

Можна погодитися із позицією дисертантки, про необхідність оптимізації тарифів на медичні послуги з органної трансплантації та включення органної трансплантації до програми державних медичних гарантій, а також з пропозицією авторки стосовно врегулювання Кабінетом Міністрів України питання направлення громадян України для проведення трансплантації за кордон, де окрім іншого, знайдуть своє відображення положення про моніторинг за станом здоров'я громадян України, що були направлені за кордон для проведення трансплантації, та багатьма іншими пропозиціями вченої.

В результаті наукового дослідження автором особисто сформульовано низку наукових положень та висновків, які характеризуються науковою новизною, а також мають важливе практичне і теоретичне значення. Офіційний опонент вважає за доцільне вказати на низку із них.

Варто погодитись із дисертанткою (с. 46 дисертаційної роботи), що форма реалізації прав четвертого покоління у сфері охорони здоров'я — це зовнішній вираз практичного втілення в життя новітніх прав людини у сфері охорони здоров'я, які закріплені за внутрішньодержавним та/або міжнародним правом і мають на меті створення умов для практичного втілення в життя відповідної можливої міри поведінки, установлені нормами права з метою забезпечення охорони здоров'я, безпечного для

життя і здоров'я докiлля, санiтарно-епiдеміологiчного благополуччя, а також задоволення їх власних потреб та iнтересiв у цiй сферi.

Дисертант слушно виокремлює форми реалiзацiї прав четвертого поколiння у сферi охорони здоров'я в Україні за такими критерiями:

- 1) за суб'єктним складом — iндивiдуальна та колективна;
- 2) за зовнiшнiм проявом — активна та пасивна;
- 3) за методом впливу — добровiльна i примусова;
- 4) за територiальною ознакою — локальна, регiональна, мiжрегiональна та загальнодержавна.

На с. 222 дисертацiї авторка справедливо стверджує, що потрiбно звернути увагу на проблематику, яка вже виникає. Попри те, що законодавчо чiтко передбачено, що порядок вказаного донорства повинен затверджуватись урядом на сьогоднiшнiй день жодного документу, який би пiдтверджував його розроблення, а тим паче, офiцiйне затвердження нами не знайдено. Така ситуацiя може призвести до виникнення проблемних аспектiв в частинi реалiзацiї процедури перехресної трансплантацiї, а також може призупинити процеси розвитку у вiдповiднiй сферi правовiдносин. На думку офiцiйного опонента, такого роду ситуацiя потребує якнайскорiшого вирiшення i, треба розумiти, що дисертанта це об'єктивно демонструє.

Станом на сьогоднi, за думкою дисертанта (с. 289 дисертацiйної роботи), яку варто пiдтримати, залишаються не вирiшеними питання доступностi допомiжних репродуктивних технологiй для населення, а також питання щодо вiдповiдальностi тих, хто стає учасником цiєї процедури. Такий стан справ зумовлює необхіднiсть проводити чiтку державну полiтику щодо допомiжних репродуктивних технологiй. Шляхами вирiшення ситуацiї, що склалася є: (а) збiльшення фiнансування допомiжних репродуктивних технологiй; (б) створення нацiональних комплексних програм сексуальної освiти, в якi були б включенi питання, що стосуються фертильностi, включно з пропагандою здорового способу життя, який може значно зменшити рiвень поведiнкових ризикiв виникнення безплiддя; (в) прийняття усiх можливих

заходів державою щодо зменшення токсинів в навколишньому середовищі; (г) доступність профілактики, діагностики та лікування безпліддя на ранніх стадіях; (г) прийняття закону, що буде регулювати здійснення допоміжних репродуктивних технологій.

Слід визнати таким, що заслуговує на підтримку, підхід С.О. Болдіжар (с. 344 дисертації) стосовно того, що свобода людини щодо прийняття рішення про здійснення евтаназії є дуже важливим моральним аспектом, оскільки погляди на те, що є правильним сильно різняться між собою. І саме у питанні щодо легалізації евтаназії ці погляди є кардинально різними. Цілком природньо, що у будь-якому соціумі час від часу виникають суперечки щодо того, чи має особа свободу дій під час прийняття рішення, вдаючись до аргументів, на кшталт того, що її вибір буде морально помилковим – наприклад, при прийомі пацієнтом препаратів, що спричиняють смерть. Важливо, що у контексті евтаназії мова зовсім не йде про те, щоб завдати шкоди іншій особі. Питання виникає з приводу того, чи поширюється персональна автономія людини на те, щоб мати змогу прийняти рішення щодо здійснення/нездійснення евтаназії.

І, насамкінець, офіційному опонентові імпонує підхід дисертанта стосовно правового забезпечення клонування у зарубіжних країнах. Приміром, аналізуючи законодавство США, С.О. Болжіжар дійшла до висновку, що існує три групи механізмів правового регулювання клонування: (а) заборона клонування: заборона репродуктивного та терапевтичного клонування, що є притаманним для таких штатів як Арізона, Мічиган, Оклахома, Дакота, Вірджинія; (б) часткова заборона окремих форм клонування: заборона клонування з метою відтворення людини, у той час, як із дотриманням законодавчо визначених умов клонування, в основі чого лежать медичні дослідження, дозволено, що характерно для таких штатів як Айова, Каліфорнія, Массачусетс, Нью-Джерсі; (в) «альтернативна» заборона: характерна для штату Міннесота, в якому де-юре заборонено терапевтичне

клонування, в той час як положення щодо його повної заборони відсутні, однак напряду заборонено репродуктивне клонування.

В той же час, дисертаційне дослідження, як і будь яка наукова праця, не позбавлене окремих недоліків та дискусійних положень, серед них:

1. Про права четвертого покоління.

Дисертант на сс. 36-37 стверджує, що до четвертого покоління прав людини можна віднести право на: 1) аборт; 2) штучне запліднення; 3) трансплантацію; 4) клонування; 5) вільне статеве життя; 6) вільний вибір сексуального партнера; 7) вільну від дитини сім'ю; 8) одностатеві шлюби; 9) зміну статі; 10) бодіמודифікацію; 11) донорство органів та клітин; 12) посмертне донорство; 13) сурогатне материнство та батьківство; 14) усиновлення дітей одностатевими парами; 15) евтаназію; 16) генну інженерію; 17) використання віртуальної реальності; 18) доступ до мережі Інтернет; 19) використання штучного інтелекту; 20) користування соціальними мережами; 21) доступ до електронного урядування; 22) комерційні польоти в космос; 23) дослідження в космосі; 24) вільний доступ до екологічної інформації; 25) вільний доступ до інформації про санітарно-епідеміологічну ситуацію.

Заперечення викликає віднесення до вказаного переліку наступного: вільне статеве життя; вільний вибір сексуального партнера; вільну від дитини сім'ю; одностатеві шлюби. Все ж таки мова стосовно прав має йти про певні можливості, які потенційно можуть бути обмежені державою чи стосовно яких може виникати / створюватись дискримінація. Як видається, вказані нами явища не можуть вважатись правами четвертого покоління з точки зору класичного розуміння сутності прав.

2. Про формальні та декларативні права.

Дисертант стверджує, що «право, не тільки передбачене нормами права, а й гарантоване ним, залишається формальним і декларативним, якщо воно не знайшло свого практичного втілення в життя. Кожна людина має потреби

використовувати гарантовані їй державою права, втілювати в життя можливості, надані нормами права. Основне значення при цьому має можливість належної реалізації прав людини». З такого роду баченням складно погодитись. Визначення на рівні положень чинного законодавства, гарантування певного права людини, - чи цього замало, щоб право вважалось реальним, дієвим, справжнім? Практичне втілення у життя – так, це важливо. Проте чи для кожної людини? Дисертант зазначає, що кожна людина має потреби використовувати гарантовані їй державою права, втілювати в життя можливості. З цим погодитись важко, адже навіть ті права, які автор помилково відніс до прав четвертого покоління (вільний вибір сексуального партнера; вільну від дитини сім'ю; одностатеві шлюби), - чи кожна людина обов'язково має потреби їх використовувати?

3. Спірним, як на наш погляд, є висновок вченої про визначення осіб щодо яких може бути застосована евтаназія. Так, зокрема, авторка вважає, що «до числа таких осіб мають відноситись: (а) пацієнти, які відчують постійний фізичний біль у зв'язку з невиліковною хворобою, що тягне за собою психологічні і моральні страждання, а настання внаслідок цього біологічної смерті є неминучим, що має бути підтверджено медичним висновком; (б) пацієнти, що перебувають у незворотному вегетативному стані, які не можуть особисто надати згоду на припинення життя».

Разом з тим, вважаємо подібний підхід досить обмеженим, а класифікаційні ознаки, наведені вченою – неповними.

4. У зв'язку з тим, що права людини є цінністю вищого порядку і від рівня їх захисту та забезпечення в конкретній державі залежить доля миру і безпеки, міжнародне співтовариство розробило певні механізми контролю за дотриманням прав людини. Ці механізми приводяться в дію міжнародними органами й організаціями. З визнанням міжнародним співтовариством права на здоров'я як невід'ємного права людини та інституціоналізації співробітництва у сфері охорони здоров'я на універсальному рівні відбулися докорінні зміни в регулюванні міжнародно-правового співробітництва

держав у сфері охорони здоров'я. Питання охорони здоров'я увійшли до компетенції значної кількості міжнародних міжурядових організацій. Процеси глобалізації зумовили зміну існуючих та створення новітніх міжнародно-правових інструментів та механізмів у сфері охорони здоров'я.

Саме тому, недоліком рецензованого дослідження, як на наш погляд, є практична відсутність аналізу структури безпосередньо правоохоронної діяльності цього міжнародного механізму у сфері адміністративно-правового прав четвертого покоління у сфері охорони здоров'я.

5. В роботі можна спостерігати певну кількість оціночних та загальнотеоретичних тверджень, що не аргументує наукову новизну дисертаційного дослідження. Так, зокрема, у висновка до дисертації можна зустріти такі вислови, як: «ВРУ має брати активну участь», «МОЗ у рамках здійснення своїх повноважень у сфері трансплантації методично та системно підходив до вирішення таких питань», «недосконалість законодавства України щодо питань штучного запліднення полягає в тому, що воно не в повній мірі регулює репродуктивне право» та ін.

Все ж таки, як видається, наукове дослідження юридичного спрямування має характеризуватися більшою мірою конкретики, правової визначеності, чіткості. Це дозволить системно та послідовно висловлювати власні наукові позиції, мотивувати та обґрунтовувати їх, формувати науковий підхід до тлумачення сутності публічно-правового механізму регулювання четвертого покоління прав людини.

В той же час, вищенаведені зауваження і побажання стосуються складних і дискусійних питань, котрі не впливають на загальну високу позитивну оцінку виконаного дисертаційного дослідження і не перешкоджають визнати його завершеною науковою працею.

Наукові положення, висновки та рекомендації, що містяться у дисертації, достатньо відображені в опублікованих двадцяти шести наукових працях, у тому числі одній одноосібній монографії, підрозділах у двох колективних монографіях, чотирнадцяти статтях, опублікованих у виданнях,

що визнані як фахові з юридичних наук, шести статтях у зарубіжних наукових виданнях, а також у трьох тезах доповідей на міжнародних вітчизняних науково-практичних конференціях. Висновки дисертаційного дослідження відповідають поставленим завданням, сформульовані логічно і послідовно.

Автореферат дисертації Болдіжар Сандри Олександрівни відображає зміст дисертації, її основні теоретичні та практичні положення, містить практичні рекомендації і пропозиції з проблематики дисертаційного дослідження.

Отже, на основі вищенаведеного, вважаю, що дисертаційна робота Болдіжар Сандри Олександрівни на тему: «Адміністративно-правове забезпечення прав четвертого покоління у сфері охорони здоров'я», подана на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності: 12.00.07 – адміністративне право і процес, фінансове право; інформаційне право, є самостійною завершеною працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують важливу наукову проблему і мають вагоме значення для подальшого розвитку науки адміністративного права.

Дисертація відповідає вимогам, що передбачені пунктами 9 та 11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, щодо дисертацій, які подаються на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, а її автор – Болдіжар Сандра Олександрівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07. – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін факультету політології та права НПУ імені М.П. Драгоманова

